

СТРАТЕШКА ОДГОВОРНОСТ ОРУЖАНИХ СНАГА ПРИ ДОНОШЕЊУ ПОЛИТИЧКЕ ОДЛУКЕ О ВОЈНОЈ НЕУТРАЛНОСТИ

Драган Станар*

Достављен: 18. 06. 2022.

Језик рада: Српски

Кориговано: 27. 09. и 17. 10. 2022.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 24. 10. 2022.

DOI број: 10.5937/vojdelo2204040S

Циљ рада јесте утврђивање постојања посебне врсте одговорности, „стратешке“ одговорности, унутар оружаних снага за непотпуно и нетачно извештавање о стварним капацитетима и способностима за одвраћање и заштиту неутралности. Анализом утицаја процене способности оружаних снага од стране старешина на потенцијално доношење политичке одлуке о неутралности, аутор указује на потребу препознавања стратешке одговорности унутар војске за дефинисану појаву. Анализом феномена непотпуног и нетачног извештавања, идентификује и дефинише два основна узрока ове појаве – недовољно развијену моралну свест о потенцијалним далекосежним импликацијама таквог чина и нерационалну атрибуцију одговорности у оружаним снагама. Аутор предлаже механизме за оптимално отклањање наведених узрока овог проблема – адекватно етичко образовање и континуирани етички тренинг старешина и преиспитивање институционалне културе атрибуције неограничене и нерационалне одговорности старешина за појаве и праксе за које они логички не могу сносити одговорност, а тиме ни оправдане санкције. Имплементацијом ових механизма оснажује се и даље развија преко потребна стратешка култура унутар оружаних снага.

Кључне речи: *неутралност, одвраћање, стратешка одговорност, слабост воље, атрибуција одговорности, Кантов диктум, етичко образовање*

---

* Факултет за међународну политику и безбедност, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд, Република Србија, draganstanar@yahoo.com.

Увод

Одлука о војној неутралности инхерентно¹ је повезана са капацитетима за њену одбрану, тј. са капацитетима за успешно одвраћање. Стога се таква одлука доноси само уколико постоје оптимални капацитети за одвраћање и рационални изгледи за развијање капацитета. Другим речима, стратешко опредељење за војну неутралност подразумева, тј. *требало* би да подразумева, и претпоставку спремности одбране и заштите неутралности – у супротном, ту неутралност нико и неће уважити, што је нужан предуслов њеног постојања.² Одговорност за доношење одлуке о потенцијалној војној неутралности, нарочито у периодима надметања за глобалну хегемонију, не може се пренагласити. Евентуално доношење одлуке о неутралности за коју не постоје капацитет и спремност да се брани било би не само стратегијски погрешно, већ и дубоко морално и политички неодговорно, нарочито према сопственом народу. Реални капацитети за успешно одвраћање, као и спремност за заштиту неутралности јесу нужни „инструменти“ и предуслови оправданог одлучивања за неутралност, као и њеног одржавања током периода неизвесности и притисака. Саму одлуку о евентуалном (не)сврставању, односно о војној неутралности или интеграцији у постојеће војно-политичке организације, доноси легитимно изабрана политичка власт једне државе. Тако изабрана власт има право да одређује стратешки правац земље и доноси одлуке које га даље одређују. Природно, доносиоци одлуке о војној неутралности сnose коначну одговорност за евентуалну погрешну процену и последице одлуке која проистиче из такве процене, а које могу бити катастрофалне.

Јасно се могу издвојити два правца етичке аргументације овог феномена у контексту онога чиме се бави војна етика – први, који је експлицитан и релативно добро теоријски разрађен и, други, који је тек имплицитан, те недовољно истражен. Примарни правац етичке аргументације, којим се овај рад неће детаљно бавити, јесте постојање јасне моралне одговорности доносиоца политичке одлуке о неутралности за изградњу оптималних оружаних снага и за системски развој капацитета за успешно одвраћање. Широка литература, која упућује на овај правац дискусије, дефинише активности које је неопходно предузети ради оптималног развоја капацитета за успешно одвраћање – развој стратешке културе,³ адекват-

¹ Србија је прогласила војну неутралност 2007. године, усвајањем *Резолуције о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије. Стратегија одбране Републике Србије* дефинише војну неутралност као „одбрамбени интерес Републике Србије који је произишао из њених националних вредности и интереса и међународног положаја“. „Стратегија одбране Републике Србије“, *Службени гласник РС*, 94/2019, 27. децембар 2019. стр. 7.

² Према дефиницији, неутралност подразумева „непристрасан положај државе која не учествује у неком оружаном сукобу, признат од стране других држава“. Радослав Гађиновић, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, год. IX. Vol. 14, стр. 24.

³ Вељко Благојевић, „Стратешка култура као детерминанта националне безбедности у функцији подршке концепту војне неутралности“, *Војно дело*, 8/2019, стр. 7-8.

но наоружавање и зановљавање материјално-техничких средстава,⁴ адекватан обим оружаних снага и облици попуне трупа,⁵ синергетски приступ економије, енергетике, итд.⁶ Други правац етичке аргументације недовољно је теоријски истражен, иако се бави изузетно важним феноменом за оружане снаге. Стога ће у раду бити истражен управо тај правац аргументације који поставља питање постојања моралне одговорности унутар оружаних снага за допринос доношењу политичке одлуке о неутралности – правац који називамо „стратешка одговорност” унутар оружаних снага, у контексту одвраћања и неутралности.

Политичко одлучивање и епистемичка лимитираност

Савремене демократије јасно одређују механизме одлучивања, укључујући и дефинисање функција које имају легитимитет доношења одлука. То је од нарочите важности када се ради о капиталним одлукама које утичу на целокупно становништво, и које морају да се доносе само са позиције апсолутног легитимитета. Свакако, свеобухватна стратегијска одлука о војној неутралности представља еклатантан пример капиталне одлуке чије доношење захтева постојање недвосмисленог легитимитета доносиоца одлуке. Самим тим, ову одлуку доносе највиши политички руководиоци, односно веома узак круг људи за које се може тврдити да поседује недвосмислену легитимност одлучивања.⁷ Овде је веома важно осврнути се на феномен епистемичке лимитираности доносилаца капиталних одлука који је интринзишно повезан са структуром савремених демократских система.

Наиме, доносиоци капиталних политичких одлука неизбежно су суочени са изванредном комплексношћу стварности у којој и о којој одлучују. „Усложњавање” стварности једна је од најзначајнијих одлика развоја људске цивилизације – „фундус људског знања о човеку, природи и постојању експоненцијално расте са развитком цивилизације, а једна од кључних карактеристика овог процеса јесте сегмента-

⁴ Dragan Stanar, „Zatvorenikova dilema i paradoks trke u naoružanju”, *Savremeni ekološki, društveni, politički i ekonomski izazovi*, Sanja Mrazovac Kurilić, Ljiljana Nikolić Bujošević, Miša Stojadinović (ur.), UNT, Beograd, 2020, str. 287-300.

⁵ Срђан Старчевић, Срђан Благојевић, „Улога служења војног рока у развоју српске стратешке културе”, *Војно дело*, 4/2020, стр. 85-104.

⁶ Благоје С. Бабић, „Геоэкономија и неутралност Србије”, *Војно дело* 8/2019, стр. 181-198. и Мирјана Радовановић, „Стратегијска култура као фактор дефинисања енергетске политике Европске уније и Руске Федерације”, *Војно дело*, 8/2019, стр. 214-227.

⁷ То је најјасније изражено у случају одлучивања о рату. Такву одлуку у демократској пракси углавном доноси један човек који је препознат као највиши израз легитимитета. Стога и не чуди што је један од критеријума *Jus ad Bellum*-а „објава од стране компетентне/леgitимне власти” коју конституише испуњавање четири услова, међу којима је и „подршка и заступање народа”. Шире у: Anne Schwenkenbecher, „Rethinking Legitimate Authority”, in: Fritz Althoff, Nicholas G. Evans and Adam Henschke (eds), *Routledge Handbook of Ethics and War – Just war theory in the twenty-first century*, Routledge Taylor and Francis Group, New York/ London, 2013, pp. 161-162.

ција укупног знања”.⁸ Сегментација знања о стварности и разумевање комплексности фактора који утичу на индивидуални живот појединаца и динамику друштвених дешавања резултују практичном немогућношћу постојања савремених *Doctor Universalis*-а, тј. појединаца који могу да обухвате познавање целог спектра фактора. Уместо тога, данас „специјализовано и експертско знање о свакој појединачној сфери живота и постојања представља *condition sine qua non* озбиљног рада и напретка”,⁹ те доносиоци крупних политичких одлука морају бити свесни епистемичке лимитираности. Услед свести о границама сопствене стручности и практичног знања, природно је да се доносиоци одлука ослањају на процене које долазе од неупитних експерата из поља која имају утицај на доношење политичке одлуке.

Одлука о војној неутралности доноси се на основу процена из најразличитијих сфера друштвене и политичке стварности – од сфера дипломатије и стања у геополитичкој динамици, преко сфера политичке и војне историје, економије и енергетике, па све до сфера безбедности и војне моћи. Иако је најприродније да коначну одговорност за последице одлуке о војном (не)сврставању сноси политичари, веома је важно размотрити и потенцијално постојање одговорности експерата на основу чијих процена се политичка одлука доноси. Незаобилазну улогу у одлучивању о војној неутралности има и процена о рационалним изгледима за „признавање” неутралности од стране других,¹⁰ односно о стању војних капацитета за успешно одвраћање и заштиту неутралности. Та процена може доћи само од официрских експерата из редова оружаних снага, тј. од оних које Хантингтон дефинише као „менаџере силе”.¹¹ У том контексту разматра се и потенцијално заснивање моралне одговорности унутар оружаних снага за неадекватно извештавање и процену стања и способности војне силе за успешно одвраћање и заштиту неутралности. Како се на основу тих процена доноси капитална одлука са стратешким последицама, таква се одговорност може назвати „стратешком одговорношћу”.

Стратешка морална одговорност

Током дуге традиције мисли о оним феноменима које данас убрајамо у дело-круг војне етике, одговорност за оно што има предзнак „стратешко” по правилу је или обухватала изузетно узак круг људи унутар војске, или се идентификовала у целости ван оружаних снага, у сфери политике. То је и очекивано, будући да појам

⁸ Драган Станар, „Демократија, стручност и лојалност: Систем плена или олигархија експерата”, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Vol. LXX, No. 172, стр. 552.

⁹ *Ibid.* стр. 553.

¹⁰ Као што Стајић *et al* примећују, „Унилатерално проглашење неутралности може остати без ефекта по политички и међународноправни статус државе ако велике силе не подрже прокламовану неутралности и формално и стварно”. Љубомир Стајић, Ненад Радивојевић, Владан Мирковић, „Војна неутралност као принцип стратешког опредељења Републике Србије – проблемски приступ”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2016, стр. 1072.

¹¹ Semjuel P. Huntington, *Vojnik i država*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd 2004, стр. 14.

стратегија (и дериват тог појма стратешко) имплицира највиши степен одлучивања, тј. има осетне конотације супервенијенције у односу на сваки субстратешки ниво. Раван стратегијске мисли у контексту оружаних снага суштински је нераздвојива од равни политичког разматрања – те су две равни инхерентно испреплетане,¹² као што је још чувени Клаузевиц утврдио.¹³ И како је моћ стратегијског одлучивања увек сконцентрисана у рукама малог броја људи, тако се и стратешка одговорност *prima facie* установљава на највишим нивоима војног и политичког одлучивања. Међутим, већ крајем деведесетих година прошлога века одређени аутори примећују парадигматску промену у могућности заснивања стратешке одговорности на субстратешком нивоу, будући да савремена цивилизација улази у зrelu фазу „трансформације рата”.¹⁴ Једна од њених одлика јесте и могућност да одлуке на тактичком нивоу имају стратешке последице. Најзначајнији аутор који увиђа ову промену јесте амерички генерал Крулак (*Krulak*) који уводи појам „стратешког каплара” (*strategic corporal*),¹⁵ желећи да, *inter alia*, наглашава постојање могућности да одлуке на нивоу каплара имају стратешке последице у рату.

У контексту разматрања одвраћања и заштите неутралности, постоји значајан простор за анализирање сличног феномена – могућности заснивања стратешке одговорности за одлуке које се доносе на „тактичком” нивоу, односно, прецизније, моралне одговорности унутар оружаних снага за поступке који доприносе дисторзији перцепције способности за одвраћање и заштиту војне неутралности код доносилаца политичке одлуке или, једноставно, за нетачно и непотпуно извештавање о стварном стању и капацитетима у оружаним снагама које би требало да врше функцију одвраћања и штите неутралност. Префикс стратешка додајемо јер оваква врста неетичког поступања у војсци може у перспективи имати управо стратешке последице, много изнад нивоа онога ко такве поступке спроводи.

Јанусовска природа проблема

Задатак дефинитивног идентификовања мотива и разлога за непотпуно или нетачно извештавање о стању и капацитетима унутар оружаних снага свакако је незахвалан и тежак. Широки спектар потенцијалних разлога може довести до ове ма-

¹² Доносилац политичке одлуке требало би да буде упознат са базичним претпоставкама војне стратегије. С друге стране, војна стратегија, која је раздвојена од политичке, веома често води историјским неуспесима, па чак и када се оствари војна победа! Као што је утврђено, „рат има своју граматику, али нема своју логику, јер је његова логика увек у сфери политичког”. Срђан В Старчевић и Срђан Благојевић, „Кревелдов спор са Клаузевицем – Да ли је смисао рата политички?”, *Српска политичка мисао*, Vol. 56, 2/2017, стр.119-120.

¹³ Carl von Clausewitz, *On War*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp.133-140.

¹⁴ Велики број фактора утицао је на трансформацију рата – од утицаја невојних актера, уплива приватног сектора, развијања нових информационих технологија, итд. Шире у: Мартин ван Кревелд, *Трансформација рата*, Службени гласник, Београд, 2010.

¹⁵ Charles C. Krulak, „The Strategic Corporal: Leadership in the Three-Block War”, *Leatherneck*, Jan. 1999, pp. 14-17.

лигне аномалије унутар система – почевши од незнања¹⁶ и професионалне неодговорности, преко страха и каријеризма, па све до моралне корумпираности и зле намере. Додатно, непредвидиви ситуациони фактори могу произвести још сијасет разлога за описану појаву. Ипак, два кључна елемента издвајају се као централни за феномен непотпуног и нетачног извештавања унутар оружаних снага: недовољно развијена морална свест о потенцијалним далекосежним импликацијама таквог чина и нерационална атрибуција одговорности у оружаним снагама. И, док се први елемент који утиче на ову појаву препознаје на индивидуалном нивоу, други се несумњиво налази на структуралном, тј. нивоу организације.

Слабост воље и „ситне моралне омашке”

Резултат недовољно развијене моралне свести припадника оружаних снага о потенцијалним далекосежним и стратешким последицама њихових поступака јесте појава „слабости воље”. Слабост воље или *ἀκρασία*,¹⁷ јесте појам који се у етици користи да објасни свесно занемаривање моралног императива у форми прављења изузетака. Најчешће се ти изузеци чине у ситуацијама у којима последице нису „толико значајне и важне”, тј. када агент процени да се „ништа страшно” неће десити уколико се не поступи по моралном императиву. Основни узрок слабости воље из које проистиче свесно непотпуно/нетачно извештавање о реалним капацитетима и способности оружаних снага јесте недостатак свести о потенцијално далекосежним последицама „ситних моралних омашки”. На основу серије таквих „омашки”, код доносилаца политичке одлуке о неутралности може се створити искривљена слика реалних способности за одвраћање и заштиту неутралности, на основу које они заправо и доносе одлуке. Имајући то у виду, јасно је да дистрибуција стратешке одговорности за потенцијално погрешне одлуке мора, у некој мери, укључити и официре.

Једна од тежишних активности коју је потребно предузети ради развијања свести о нужности етичког поступања у свим професионалним ситуацијама, укључујући и оне које „нису толико важне”, јесте и адекватно етичко образовање и тренинг оружаних снага.¹⁸ Темељно етичко образовање и „тренинг”

¹⁶ Ради се о типичном „скривљеном” незнању, за које се може установити морална одговорност, за разлику од „нескривљеног”. Шире у: Jovan Babić, „Non-culpable Ignorance and Just War Theory”, *Filozofija i društvo*, Vol. 18, 3/2007, pp. 59-68.

¹⁷ Појам *ἀκρασία*-е, који се јавља још у античкој филозофији, важно је раздвојити од појма „морална дилема”. За разлику од дилеме у којој није јасно шта је исправно учинити, у ситуацијама слабости воље агент зна шта *треба* да учини, али то ипак не чини услед неког другог интереса или страха.

¹⁸ Постоји разлика између образовања и тренинга: „Тренинг вас опрема специфичним знањем или вештинама релевантним за дату ситуацију, док се образовање више бави разумевањем ширих принципа како бисте могли да схватите било коју ситуацију, а не само ту једну дату”. Оба су неопходна за оптимално функционисање војске. David Whetham, „Expeditionary Ethics Education”, George Lucas (ed.), *Routledge Handbook of Military Ethics*, Routledge Taylor and Francis Group, London 2015, p. 127.

морају континуирано градити чврст морални карактер, не само инсистирањем на апстрактним принципима, вредностима и дужностима¹⁹ већ и практичним упознавањем официра са примењеном војном етиком, односно са потенцијално стратешким последицама које произилазе из њихових одлука и наизглед „ситних моралних омашки“. То је једини начин изградње чврсте свести официра о њиховом виталном значају за друштво, као и о степену одговорности који њихов позив носи. Овај вид етичког образовања би, у најдиректнијем смислу, допринео развијању једног аспекта преко потребне стратешке културе унутар војне организације, будући да би условио вредновање поступака старешина и кроз стратешку призму. Ипак, једнако је важно размотрити и друго лице овог феномена, тј. нерационалну атрибуцију одговорности у оружаним снагама, која је интринзично повезана са описаним „моралним омашкама“ припадника војске.

„Кантов диктум“ и одговорност у војсци

Упркос значају описаних „моралних омашки“ које *ἀκρασία* производи, идентификација целокупног проблема искључиво на индивидуалном нивоу представљала би симплификацију комплексне појаве непотпуног и нетачног извештавања само на недовољно чврст морални карактер. Веома је важно испитати елементе који утичу на описани феномен, а који се по својој природи налазе на институционалном, тј. организационом нивоу, дакле, организационе атрибуте оружаних снага који повољно утичу на појаву феномена дисторзије перцепције реалних способности и капацитета за успешно одвраћање и заштиту неутралности. Чини се да је кључни организациони атрибут који директно утиче на појаву овог феномена нерационална атрибуција одговорности, која се не може етички оправдати, нити логички одбранити. Штавише, култура оваквог модела некритичке атрибуције, готово неограничене одговорности старешина директно утиче и на развој описаног елемента на индивидуалном нивоу, тј. слабости воље.

Питање природе и нарочито граница одговорности вековима представља једно од централних етичких питања. Стога и не чуди што савремена етичка теорија нуди развијене логичке принципе којима се дефинишу границе одговорности, било да се ради о појединачној или колективној одговорности. Овим принципима исцртавају се логичке границе одговорности, не само у моралном, већ и у правном, историјском и сваком другом смислу. Из овако логички ограниченог поља одговорности деривира се и ограничење оправданости санкција за поступке.

¹⁹ Свакако да постоји место и за овај аспект етичког образовања, али он не сме бити једини приступ њиховом моралном образовању. Шире о оптималном етичком образовању у савременим оружаним снагама у поглављу „Приступи етичком образовању официра“ у: Драган Станар *Праведан рат – између апологије и обуздавања рата*, Добротољубље, Београд, 2019. стр. 106-123. и Dragan Stanar, “Martial Virtues and Whistle-Blowing: Loyalty Misplaced and Courage Misunderstood”, *Czech Military Review – Vojenský rozhledí*, Vol. 30, No. 62, 2/2021, pp. 26-38.

Принципи као што су „принцип алтернативних могућности”,²⁰ принцип „треба имплицира може”²¹ и слични најјасније и најпрецизније могу бити сублимирани у ономе што називамо „Кантовим диктумом”²² или законом, који каже да нико не може бити обавезан да уради оно што је немогуће, те да самим тим не може бити одговоран за нешто на шта није имао рационалну могућност да утиче. Кантов диктум директно је оличен и у контексту правних наука и јуриспруденције, у неким од најважнијих принципа савремене правне праксе, као што су *Ad impossibilia nemo tenetur*, *Impossibillum nulla obligation est* и *Ultra posse nemo tenetur*.²³

Уколико бисмо применили Кантов диктум на културу атрибуције одговорности у оружаним снагама, могли бисмо закључити да је таква култура не само нерационална и логички неоснована, већ и да је етички неоправдана и практично контрапродуктивна, што се изванредно читује управо у контексту стратешке моралне одговорности. Иако нерационална атрибуција одговорности постоји и у цивилним организацијама, стиче се утисак да она нигде није толико пренаглашена и подразумевана као у војној организацији. Наиме, у пракси је и самој професионалној култури свих оружаних снага утемељено инсистирање на гранично апсолутној и неомеђеној одговорности старешина за све што се догађа под њиховом командом. Старешина, по правилу, сноси пуну одговорност, а, у вези с тим, објекат је и потенцијалних санкција²⁴ за мноштво појава на које рационално никако не може да утиче. Поред објашњеног логичког утемељења ове праксе, и њене очите етичке неисправности, оваква структурална нерационална атрибуција одговорности доприноси дефинисаној и аномалији непотпуног и нетачног извештавања о стању у оружаним снагама. Она, наравно, никако не може да представља оправдање за неетичко поступање, али би било изузетно наивно и неозбиљно занемарити њен директан утицај на стварање веома плодног тла за „моралне омашке” и прављење „изузетака”.

²⁰ Принцип алтернативних могућности (*Principle of Alternative Possibilities*) налаже да особа може бити одговорна за неки поступак искључиво уколико је имала могућност да поступи другачије. И поред много хипотетичких контрапримера, овај принцип остаје централан за етику. Шире у: David Widerker, Michael McKenna (eds), *Moral Responsibility and Alternative Possibilities*, Ashgate, Aldershot, 2006. и Nedžib Prašević, *Frankfurtovski kompatibilizam – odgovornost i alternativne mogućnosti*, докторска дисертација, Филозофски факултет, БУ, 2014.

²¹ Принцип „треба имплицира може” (*Ought Implies Can*) такође је био тема бројних етичких дискусија, али и даље важи као неупитан. Шире у: William K. Frankena, „Obligation and Ability”, in Max Black (ed.), *Philosophical Analysis*, Irvington Publishers, New York, 1950, pp. 157-175. и David Copp, „Ought Implies Can and the Derivation of the Principle of Alternate Possibilities”, *Analysis*, Vol. 68, 1/2008, pp. 67-75.

²² Markus Kohl, „Kant and 'Ought Implies Can'”, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 65, No.261, 2015, pp. 690-710.

²³ „Ни од кога се не може тражити немогуће”, „Немогуће није правно обавезно”, „Нико није дужан да чини оно што не може”.

²⁴ Ове санкције могу бити формалне, али се дешава да се оне неформално подразумевају (смена са руководећег положаја, онемогућавање даљег каријерног напредовања, стигматизовање унутар професионалне групе, итд.).

Атрибуцијом одговорности која занемарује принципе оличене у Кантовом диктуму старешине се доводе у ситуацију да свесно прихвате да буду позиване на одговорност, и да, у складу с тим, сносе последице за појаве за које им се рационално не може установити одговорност, јер нису могли да утичу на њих. Овакав ток догађаја ствара „савршену олују” за испољавање слабости воље и прављење изузетака од морално одговорног поступања, који су, по правилу, праћени рационализацијом неморалног поступка који се практично артикулише као интерно одбијање официра да каријерно „настрада” због нечега за шта зна да није, нити може бити одговоран²⁵. Још једном треба нагласити да то *није оправдање* за непотпуно и нетачно извештавање о стању и капацитетима за које је надлежан старешина, за поступак који одудара од самог темеља етоса војне професије. Међутим, у настојањима да се развија стратешка култура унутар оружаних снага, не бисмо смели занемарити појаву која директно доприноси проблему.

Закључак

И поред интуитивне склоности да одговорност за последице сваке политичке одлуке, укључујући и виталну одлуку о војној неутралности, приписујемо ексклузивно политичарима, чини се немогућим да се не препозна реалност и потреба дистрибуције те одговорности и на експерте у пољу одлучивања, на основу чијих тумачења и сугестија се коначна одлука и доноси. Тако, у контексту одлучивања о војној неутралности, вршиоци највиших политичких функција, уважавајући сопствену епистемичку лимитираност и примат стручности официра, нужно темеље своју одлуку на основу перцепције о капацитетима и способностима оружаних снага да успешно врше функцију одвраћања и тиме штите неутралност. Сходно томе, одговорност за потенцијално кардиналне последице одлуке која је донета на основу искривљене перцепције о спремности и могућности војске мора да буде дистрибуирана и унутар оружаних снага. Како су потенцијалне последице по својој природи стратешке, тако и одговорност за дисторзију перцепције о капацитетима одвраћања и заштите неутралности може бити једино стратешка; природно, „стратешка одговорност” подразумева и санкције које су одговарајуће, драконске природе.

Међутим, да бисмо као рационално друштво са правом могли да захтевамо управо овакву врсту одговорности и санкција од старешине, неопходно је да прво препознамо два кључна узрока проблема непотпуног и нетачног извештавања –недовољно развијену свест о далекосежним импликацијама таквог чина и нерационалну атрибуцију одговорности унутар организације. Отклањању првог узрока, који лежи на индивидуалном нивоу, неопходно је приступити како квалитет-

²⁵ Свако својим умом непосредно разумева да уколико се од агента тражи да нешто *треба* да учини да то подразумева да он то може учинити. Уколико подразумевање не постоји, то се разумева као неправда, што директно води у рационализацију неморалних поступака који проистичу из примарне неправде чији је агент објекат.

ним етичким образовањем, тако и континуираним етичким тренингом, који би развијао морални карактер старешина, упознавајући их са практичним последицама неетичког поступања. Један од стубова изградње стратешке културе у војсци јесте развој свести припадника војске о њиховом значају и стратешким последицама њихових одлука. Структуралном узроку проблема неопходно је приступити вишедимензионално – преиспитивањем логичке и етичке ваљаности и ефеката постојеће културе готово неомеђене атрибуције одговорности. Модел атрибуције одговорности старешинама који занемарује Кантов диктум, односно додељује одговорност појединцима и за оне појаве за које они не могу бити одговорни, не само да ствара плодно тло за трагичне „моралне омашке” већ и директно опструира развој стратешке културе. То, у перспективи, може довести до дисторзије перцепције способности и капацитета за одвраћање и заштиту неутралности, и потенцијално кобних историјских последица, не само по оружане снаге и доносиоце политичких одлука већ и по целокупан народ.

Литература

[1] Babić Jovan, „Non-culpable Ignorance and Just War Theory”, *Filozofija i društvo*, Vol. 18, 3/2007, pp. 59-68.

[2] Clausewitz Carl von, *On War*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

[3] Copp David, „Ought Implies Can and the Derivation of the Principle of Alternate Possibilities”, *Analysis*, Vol. 68, 1/2008, pp. 67-75.

[4] Frankena William K., „Obligation and Ability”, in Max Black (ed.), *Philosophical Analysis*, Irvington Publishers, New York, 1950, pp. 157-175.

[5] Hantington Semjuel P., *Vojnik i država*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd 2004.

[6] Kohl Markus, „Kant and ‘Ought Implies Can’”, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 65, No.261, 2015, pp. 690-710.

[7] Krulak Charles C., „The Strategic Corporal: Leadership in the Three-Block War”, *Leatherneck*, Jan. 1999, pp. 14-17.

[8] Prašević Nedžib, *Frankfurtovski kompatibilizam – odgovornost i alternativne mogućnosti*, докторска дисертација, Филозофски факултет, БУ, 2014.

[9] Schwenkenbecher Anne, „Rethinking Legitimate Authority”, in: Fritz Allhoff, Nicholas G. Evans and Adam Henschke (eds), *Routledge Handbook of Ethics and War – Just war theory in the twenty-first century*, Routledge Taylor and Francis Group, New York/ London, 2013, pp. 161-170.

[10] Stanar Dragan, „Martial Virtues and Whistle-Blowing: Loyalty Misplaced and Courage Misunderstood”, *Czech Military Review – Vojenskérozhledi*, Vol. 30, No. 62, 2/2021, pp. 26-38.

[11] Stanar Dragan, „Zatvorenikova dilema i paradoks trke u naoružanju”, *Savremeni ekološki, društveni, politički i ekonomski izazovi*, Sanja Mrazovac Kurilić, Ljiljana Nikolić Bujošević, Miša Stojadinović (ur.), UNT, Beograd, 2020, str. 287-300.

[12] Whetham David, „Expeditionary Ethics Education”, George Lucas (ed.), *Routledge Handbook of Military Ethics*, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2015, 123-132.

[13] Widerker David, McKenna Michael (eds), *Moral Responsibility and Alternative Possibilities*, Ashgate, Aldershot, 2006.

[14] Бабић Благоје С., „Геоэкономија и неутралност Србије”, *Војно дело* 8/2019, стр. 181-198.

[15] Благојевић Вељко, „Стратешка култура као детерминанта националне безбедности у функцији подршке концепту војне неутралности”, *Војно дело*, 8/2019, стр. 7-8.

[16] Гађиновић Радослав, „Војна неутралност и будућност Србије”, *Политика националне безбедности*, год. IX. Vol. 14, стр. 23-38.

[17] Кревелд Мартин ван, *Трансформација рата*, Службени гласник, Београд, 2010.

[18] Радовановић Мирјана, „Стратегијска култура као фактор дефинисања енергетске политике Европске уније и Руске Федерације”, *Војно дело*, 8/2019, стр. 214-227.

[19] Стајић Љубомир, Радивојевић Ненад, Мирковић Владан, „Војна неутралност као принцип стратешког опредељења Републике Србије – проблемски приступ”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2016, стр. 1067-1082.

[20] Станар Драган, „Демократија, стручност и лојалност: Систем плена или олигархија експерата”, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Vol. LXX, No. 172, 4/2019, стр. 551-561.

[21] Станар Драган, *Праведан рат – између апологије и обуздавања рата*, Добротољубље, Београд, 2019.

[22] Старчевић В. Срђан, Благојевић Срђан, „Кревелдов спор са Клаузевицем – Да ли је смисао рата политички?”, *Српска политичка мисао*, Vol. 56, 2/2017, стр. 117-134.

[23] Старчевић Срђан, Благојевић Срђан, „Улога служења војног рока у развоју српске стратешке културе”, *Војно дело*, 4/2020, стр. 85-104.

[24] Стратегија одбране Републике Србије, *Службени гласник РС*, 94/2019, 27. децембар 2019.

Резиме

У овом раду аутор има за циљ да идентификује и утврди постојање посебне врсте одговорности, односно „стратешке“ одговорности унутар оружаних снага за непотпуно и нетачно извештавање о стварним и постојећим капацитетима и способностима за одвраћање и заштиту војне неутралности. Да би прокламована војна неутралност била призната и поштована од стране других држава, сама неутралност мора бити одржива, односно држава која је проглашава мора бити у стању да штити и брани своју неутралност. Потенцијал за одвраћање је у том погледу од највеће важности. Анализирајући утицај који процена капацитета и способности оружаних снага од стране старешина има на доношење потенцијалне политичке одлуке о војној неутралности, аутор указује и истиче чињеницу да је не само оправдано, већ и неопходно идентификовати и приписати стратешку одговорност унутар војске за дефинисане појаве непотпуног и нетачног извештавања. Аутор ставља посебан акценат на старешине као „менаџере силе“. За потенцијалне последице погрешне одлуке о војној не-

тралности једне земље не могу бити одговорни само доносиоци политичких одлука и политичари, већ и сви они који учествују у стварању нетачне и искривљене перцепције капацитета и способности за одвраћање и заштиту такве неутралности. Анализом самог феномена непотпуног и нетачног извештавања у војсци, аутор у овом раду препознаје и идентификује два кључна узрока ове појаве – недовољно развијену моралну свест старешина о потенцијално далекосежним и дуготрајним импликацијама и последицама оваквог деловања и нерационално приписивање одговорности официрима у оружаним снагама. Аутор уводи етичко-логички принцип „Кантов диктум” да би објаснио границе моралне одговорности војних лица, као и границе оправданости потенцијалних санкција за официре. Аутор такође предлаже неколико важних механизма за оптимално отклањање или бар ублажавање описаних основних узрока овог опасног проблема – што је најважније, адекватно етичко образовање и континуирана етичка обука старешина и свих војних лица и критичко преиспитивање институционалне културе која свим старешинама приписује готово неограничену и ирационалну одговорност за појаве, процесе и праксе за које се логично не могу сматрати одговорним, па самим тим не могу постојати оправдане санкције, формалне и неформалне. Примена ових механизма додатно би ојачала и развила неопходну и непроцењиву стратешку културу у оружаним снагама.

Кључне речи: *неутралност, одвраћање, стратешка одговорност, слабост воље, атрибуција одговорности, Кантов диктум, етичко образовање*

© 2022 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

